

Maria Beneyto, l'escriptora forta

[Maria Beneyto, the strong writer]

JAUME PÉREZ-MONTANER

Escriptor

RESUM: Davant de la sorprenent invisibilització de la poesia i prosa de Maria Beneyto en les històries de la literatura catalana publicades a finals del segle xx, aquest article destaca aquest fet com una contradicció, atesa la important obra en castellà i català de l'autora i com ara mateix continua sent una escriptora mereixedora d'un lloc privilegiat en l'atenció acadèmica i dels lectors actuals.

PARAULES CLAU: Maria Beneyto, marginació, escriptores, *La dona forta*

ABSTRACT: In contrast to the phenomenal invisibility of Maria Beneyto's poetry and prose in the histories of Catalan literature published at the end of the twentieth century, this article highlights this fact as a contradiction, given the author's important titles in Spanish and Catalan and how she continues to be a writer deserving a privileged place in Academia and contemporary readers.

KEYWORDS: Maria Beneyto, marginalization, women writers, *La dona forta*

Recepció: 07/01/2025. Acceptació: 29/01/2025. Publicació: 01/06/2025

Maria Beneyto és Escriptora de l'Any 2025, d'acord amb la ben lloable decisió de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Llegim o rellegim la seua obra. Ara més que mai m'atreisc a manifestar sense dubtes que tant la seua poesia com la seua narrativa quedaran entre les més representatives de la segona meitat del segle xx i les primeres dècades del xxi. Ja fa molts anys que vaig començar a interessar-me per l'obra i la personalitat de Maria Beneyto. Crec que l'any 1980, si no ho recorde malament, és quan la vaig conèixer personalment. Un dels resultats del meu interès fou l'article «Algunes puntualitzacions sobre la narrativa de Maria Beneyto» publicat a la revista *L'Aiguadolç*. Un text que seguisc ara molt de prop, perquè considere que continuen plenament vigents moltes de les reflexions que vaig tractar d'expressar-hi. Per curiositat i per necessitat vaig consultar l'índex de noms del volum *Història de la Literatura Catalana* de l'editorial Ariel (224, 374). He de manifestar que la meua decepció fou total: en les més de set-centes pàgines de lletra minúscula dedicades a la literatura posterior a la Guerra Civil el nom de Maria Beneyto només apareixia en dues ocasions. Vaig pensar que potser s'hi referien a l'autora en un lloc com a poeta i en l'altre com a novel·lista. Amb aquesta presumpció vaig buscar les dues mencions: en la primera s'anomenava en una nota a peu de pàgina el seu llibre *Ratlles a l'aire* com un dels guanyadors del premi Ciutat de Barcelona; en l'altra apareixia el seu nom al costat d'altres poetes antologats per Fuster en l'*Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)*.

Després d'una informació tan exhaustiva i generosa, la conseqüència lògica per al lector no avisat era pensar que l'entitat literària de la nostra autora era tan irrellevant que no mereixia més que aquestes escadusseres mencions en un obra historiogràfica d'intenció i dimensions ambicioses; o que la literatura catalana de postguerra era tan definitivament important i amb tants autors de primeríssima fila que els versos de Beneyto no serien sinó una petita anècdota: haver guanyat un premi conflictiu i no ben acollit pels intel·lectuals de Catalunya en aquells anys i aparéixer antologada en una obra de Fuster. La seua

narrativa en català —un llibre de contes i una novel·la— no era ni tan sols mencionada.

Aquest buit o aquesta pràctica absència contrasta amb molta força amb l'evident fortuna i reconeixement de Beneyto com a escriptora en llengua castellana. A més d'obtenir el premi internacional Calvina Terzaroli pel seu recull *Antología general* (1956) o de l'èxit de l'excel·lent poemari *Vida anterior* (1962), publicats els dos en la col·lecció *Lírica Hispana*, que dirigia a Caracas Jean Aristeguieta (1954); fou antologada per Josep Maria Castellet, a *Veinte años de poesía española. Antología, 1939-1959* (1960); pels responsables literaris de l'editorial Rialp en *Segunda Antología de Adonais*, amb pròleg de Vicente Aleixandre (1962); per José Luis Cano, *Antología de la nueva poesía española* (1963); per Luis Jiménez Martos, *Antología de la poesía española, 1962-1963* (1964), i per Leopoldo de Luis, *Poesía social española contemporánea. Antología 1939-1968* (1965).

Davant d'aquesta evident contradicció, i tenint en compte que Maria Beneyto és una escriptora tan interessant en espanyol com en català o, potencialment, més en català, si pensem que la seua literatura està bàsicament escrita i ambientada en aquestes terres i entre aquesta gent, cal preguntar-se el perquè d'aquesta mínima resposta crítica. Recordem que Vicent Ventura, en una ressenya publicada en *Hoja del Lunes*, el 21 d'agost 1961, a propòsit de la novel·la *El río viene crecido* (1960), premi València de Literatura de l'any 1959, lamentava precisament que no haguera estat escrita en la llengua pròpia del país: «A lo largo de las páginas de este libro se advierte el esfuerzo de tener que saltar al idioma nativo cuando hay que hacer hablar desde sus raíces a muchos personajes». I afegia: «Ante su lectura, uno tiene la impresión que el idioma que le cuadra es el que habla este mismo pueblo cuyos sentimientos y reacciones se describen con la mano maestra que cabía esperar en una escritora tan capaz e inteligente». Probablement tenia raó el periodista i, tanmateix, la resposta crítica a la seua obra escrita en la llengua del país —llevat d'unes poques excepcions— ha estat més aviat minsa i mesquina. Una crítica mínima o nul·la que continua inexistent també entre nosaltres per a moltíssims escriptors i, dissortadament, per a moltíssimes escriptores.

Tornant al cas de Beneyto en català, José Albi ja es plantejava aquestes mateixes preguntes en un comentari crític sobre el llibre *Vidre ferit en sang* (1977), premi Ausiàs March de Poesia, posant de manifest la quasi total absència de recensions i ressenyes crítiques: «Uno se preocupa: ¿de dónde surgen estas actitudes de vacío en torno a lo positivamente válido? ¿Cómoda indiferencia, ineptitud, agua sucia, juegos de manos de mínimos inmortales lanzados a la tarea de auparse entre sí, política cantonal o de suburbio?» (3). La mateixa pregunta ja portava implícites les possibles respostes, totes encertades en major o menor mesura. Max Aub, referint-se a la recepció social dels escriptors valencians en la seua terra i a la nostra autora en particular, era encara més directe i contundent:

Es una mujer hermosa, abierta y bastante sincera. Pero, ante todo, es un poeta. Desde luego el mejor de Valencia. No parecen hacerle gran caso. [...] Hay en la poesía de María Beneyto un dolor sincero, una angustia, una tristeza de la época que la ponen a veces a la altura de José Hierro, de Blas de Otero. En Valencia —lo contrario sería extraño— no lo saben o no quieren saberlo. La tienen, como a Juan, olvidada. Ni siquiera aparte: confundida con las obras del «ensanche». Prefieren sus García Sanchiz i otras *Marcelinas*. No es bastante especiada para sus actuales paladares. Y ella se ha resignado de buena o mala gana (no lo sé). Le falta, como a todos, *empenta*. Mas la culpa no es suya. ¿Desde cuándo no han tenido en Valencia un poeta de este aliento? No les importa. No es razón para callarlo, aunque ella no diga nada. (386)

El diagnòstic de Max Aub era bàsicament vàlid i anava dirigit a una societat que ignora o oblida l'obra de Maria Beneyto i la de qualsevol altre escriptor, en especial si escriu en la llengua pròpia del país. És molt més lamentable, tanmateix, l'«oblit» o la superficialitat dels mateixos «crítics» i «historiadors» de la nostra literatura. Ací és on tenen cabuda les preguntes o respostes que plantejava José Albi, que es poden resumir o ampliar amb la constatació d'una manifesta falta de professionalitat, l'absència d'una crítica conscient —acadèmica o militant— que done notícia fidedigna, interprete i

opine amb coneixement de causa i sense prejudicis. Escriure ha estat sempre un ofici de solitud i, en el fons, de marginació. I més encara en els anys de la postguerra, com deia el mateix Max Aub: «La terrible soledad del intelectual español que se quedo aquí en 1939 o regresó años más tarde (los que sean) a querer trabajar» (385). Les circumstàncies socials i polítiques i la seua condició decididament perifèrica, han fet i fan que l'escriptor valencià siga un marginat, no només entre els seus conciutadans i en la literatura de l'estat, sinó també en el conjunt de la literatura escrita en la seua mateixa llengua. Estem, òbviament, molt lluny encara d'aquells ponts d'intercanvi, d'aquella fluïdesa en la circulació de les obres literàries que demanava Joan Fuster en el pròleg al *Recull de contes valencians* (1958). La literatura catalana continua sent no un tot, sinó una empresa de compartiments estancs, en els quals crítics, historiadors i editors es dediquen al conreu exclusiu de la seua parcel·la territorial amb algunes concessions, de tant en tant, al possible exotisme o tipisme literaris de les altres regions.

I, tanmateix, no pot haver-hi dubte que l'obra de Maria Beneyto, tant la poesia com la narrativa, mereix ocupar un lloc de privilegi entre els productes literaris de la seua època, en especial en les dues dècades dels cinquanta i els seixanta. L'any 1958 dona a conèixer el seu primer text narratiu en català, «La intenció», publicat per Joan Fuster en el *Recull de contes valencians*. Ja em vaig referir de passada en un altre moment a aquesta narració, una de les més interessants i literàriament més esperançadores de tot el recull, junt amb la magnífica «El va mirar fixament», de Josep Iborra, i «El got», de Josep Palacios (Pérez-Montaner 1995). Si les narracions d'aquests dos autors palesen amb nitidesa les influències literàries de l'existencialisme francès, la de Beneyto, vinculada en alguns aspectes a la nova narrativa realista que en aquells anys començava a imposar-se a l'Estat espanyol, no és aliena tampoc a aquella tendència. Els tons predominantment ombrívols de la narració, la misèria ambiental, física i moral, que deixa entreveure el seu relat, l'atmosfera tancada i opressiva o l'acte de rebel·lia —«la intenció»— contra una situació injusta per part del protagonista, tot i considerar-se ell mateix un covard, són aspectes que no s'allunyen del pensament més característicament existencialista. Com escrivia

Albert Camus, «la revolta naix de l'espectacle de la manca de raó, davant d'una condició injusta i incomprendible. Però el meu impuls cec reivindica l'ordre enmig del caos i la unitat en el mateix si d'allò que fuig i desapareix»(29). És, al capdavant, el resultat de la trista «intenció» del protagonista d'aquest conte que, simplement per atzar, restitueix l'ordre i la pau interna mitjançant l'absurd d'una imprevista venjança.

«La intenció», junt amb altres deu narracions més, passa a formar part del volum titulat *La gent que viu al món* que es va publicar l'any 1966 en l'editorial L'Estel, dirigida per Manuel Sanchis Guarner. El títol del llibre respon fidelment al contingut dels contes: un volum de concepció unitària, en el sentit de presentar-nos l'autèntic paisatge humà d'aquella època: les conseqüències de la guerra en la truncada relació amorosa i en la maternitat que no es pot acabar d'assumir per les pressions socials, tema central de «Finestra a la nit»; la soledat i la rigidesa de les relacions socials i familiars en «Reveillon»; les dones empresonades i la hipocresia de la caritat burgesa en «Massa depriment»; l'absurd de la mort imprevista i el trist negoci que es crea al seu voltant en «Corbs al migdia»; les míseres condicions de vida del proletariat urbà en «Els altres fills», «Tramvia de la nit» i «Una hora curta»; el tema de l'emigració obrera en «El retorn» i el de l'exili polític en «Quelcom irremeiablement perdut».

Aquest breu resum no és sinó un reflex pàl·lid i vagament aproximatiu de la multiplicitat de temes i suggeriments que ens pot oferir o que ens ofereix *La gent que viu al món*. El tema de la situació i condició de les dones, per exemple, com a denúncia constant de la injustícia manifesta en la relació dels gèneres, tractat en «Un nas diferent» o en «Finestra a la nit», però present també en la configuració de tants altres personatges femenins, abnegats per obligació fins al sacrifici, com en «Una hora curta» o «Els altres fills», o gairebé anul·lats com a persones, com en «Tramvia de la nit».

Llibre d'una gran tendresa i humanitat, excepcional en el conjunt de la narrativa catalana de postguerra, l'autora hi contempla el món al seu voltant, les seues circumstàncies i les seues situacions, i el recrea amb la força poètica de la seua prosa. És la realitat del seu temps, del nostre temps, sense con-

cessions, amb una forta càrrega de denúncia, sempre des d'una perspectiva personal, una mirada tendra i amorosida capaç d'aureolar de poesia les situacions i personatges més quotidians i prosaics, les dones en especial i, sobretot, la dona com a mare. En una narració, «Corbs al migdia», que haguera pogut derivar pels fàcils camins del «tremendisme», Beneyto ens presenta així un dels personatges:

Allà al fons de la fosca la mare anava conreant els detalls més tímids. Tenia encara la vivor heretada dels ocells i sabia posar un poc d'alegria estranya als terrenys damnats de l'ombra. Era una dona de sostres i de parets que temia molt el vent i que, de sobte, inesperadament, podia fer sortir branques i fulles tendres de les seues mans pansides, on de vegades es creuaven rius lentíssims. Vella sang la seua, que tenia unes cançons fabuloses apagades i un camí de rajoles repolides i fregades com a límits inefables. (1966: 49-50)

Es tracta en aquella narració del personatge de la mare, que molt fàcilment podríem relacionar amb les protagonistes de dues de les més senzilles i belles narracions del conjunt, «Els altres fills» i, sobretot, «Una hora curta». Aquesta dona «de sostres i parets» que, des de la «fosca», sap posar un toc d'alegria als «terrenys damnats de l'ombra», és, com a font d'inspiració, la mateixa dona que vivia en una casa «fonda» i «fosca» d'un carrer «estret» i «gris». Record profund de la infantesa i els anys duríssims de la postguerra, «Una hora curta» és, probablement, un bellíssim homenatge a la seua mare. Un dels poemes de *Vida anterior*, «Tres tiempos o poemas de mi madre», ens mostra el paral·lelisme i l'analogia entre la narració i els poemes, com en aquestes tres estrofes que constitueixen el centre exacte del primer temps o poema (1976: 184-185). La dona que cus per als nens d'altres mares és la mateixa d'«Els altres fills» i «Una hora curta». La narradora acaba de manera significativa aquest segon relat amb unes paraules eloqüents: «I diuen —ella mateixa ho conta— que és així com jo vaig nàixer».

Referint-se a l'obra poètica de la nostra autora, escrivia Julio Manegat en el pròleg a *Poesia 1947-1964*:

Enlaza incluso con aquella justificación del escritor que establecía Albert Camus en el hablar por aquellos que no pueden hacerlo. Se diría que María Beneyto siente esa misión justificativa y que pretende, más que hablar de sí misma, hacerlo por aquellos que están en la incapacidad del silencio, del proclamarse a sí mismos. (Beneyto 1976: 19)

Són paraules que es poden aplicar, potser més precisament encara, al conjunt de les seues narracions. L'al·lusió a Camus no pot estar més carregada de sentit: les novel·les i els contes de Beneyto són una mostra eminent de l'evolució, característica d'una bona part de la literatura d'aquells anys, que va des d'un evident existencialisme difús al compromís amb la realitat social de la seua època. La mateixa autora n'era conscient i així ho manifestava en la «poètica» que acompanyava els seus versos antologats per Leopoldo de Luis:

Pienso que el poeta actual tiene el deber y la obligación de arrimar el hombro a las inquietudes colectivas, colaborando, tomando parte en ellas. Y opino que la libertad del poeta no debe ser interferida por nada ni nadie. Escribir al dictado es siempre una claudicación degradante para la dignidad humana, sople el viento por donde sople. Una mirada limpia y una voz sin coacciones me parecen imprescindibles para ese captar y reseñar la realidad circundante y el instante histórico que el poeta vive [...]. El hombre de nuestros días, enfrentado a presagios casi apocalípticos en medio de las punzantes dificultades diarias, tiene derecho a ese apoyo, a esa compañía, a esa ampliación de su palabra que el poeta le da cuando hace lo que llamamos poesía social. (259-260)

Poesia i narrativa amb un fort contingut social, perquè els dos gèneres conreats per l'autora són aspectes d'una única obra, coincidents, com he tractat d'assenyalar abans, en temes, motius i voluntat literària o, com diu Enrique Badosa: «entre los cuentos y poemas de Maria Beneyto hay una relación de identidad» (13-14).

Relació d'identitat que cal fer extensiva a tota la seua narrativa, en especial a l'única novel·la publicada en català, *La dona forta* (1967). De fet, moltes

de les característiques observades en *La gent que viu al món* les podem tornar a veure en els nombrosos personatges que poblen aquesta novel·la. Es tracta, com en la major part de la seua producció literària, més que d'un al·legat feminista o antifeminista, d'una obra de denúncia de la realitat de la seua època. La mateixa autora ho diu en la nota introductòria a la segona edició: «Però jo havia de dur-les al meu temps —en plena postguerra— i trasplantar-les a unes circumstàncies de les quals m'interessava, certament, deixar-hi constància» (1990: 43).

Amb tot i això, la gosadia que suposa escriure en aquells anys una novel·la protagonitzada exclusivament per dones i centrada en un club feminista, encara que disfressat de residència, ha donat lloc al malentés, i potser no a la polèmica perquè la nostra crítica literària no està per a aquestes subtileeses. S'ha criticat «la localització ideal» o «indeterminada» (Carbó i Simbor 124; Ballester 1990: 37) de la història narrada en la novel·la. Sanchis Guarner ja havia apuntat aquesta característica en el pròleg a la primera edició, però es guardà molt bé de considerar-la com un demèrit o de conceptualitzar-la com a «localització ideal». Ben al contrari, afegia tot seguit que «tots els personatges i els seus problemes, totes les situacions, tots els ambients, són ben reals» (1967: 6). I és aquesta una característica que cal subratllar, perquè si alguna cosa crida l'atenció en aquest testimoni lúcid d'alguns aspectes de la realitat del seu temps, és la perfecta inserció d'aquests personatges femenins i aquest disfressat «club feminista» (l'«Espanya feminista» en el Madrid republicà, com ens diu l'autora en la nota abans citada) en una ciutat dels anys cinquanta o seixanta¹ que, deliberadament i necessària, havia de presentar-se de manera indeterminada. Una indeterminació relativa, per una altra banda, perquè una lectura atenta de la novel·la ens mostra amb claredat que es tracta de València, tot i que l'autora és ben lliure d'afegir-hi records d'altres ciutats conegudes. La presència de la

1 Parle dels anys cinquanta o seixanta, perquè no queda clara la precisió cronològica. Si bé és cert que la novel·la comença referint-se a la tardor-hivern de 1953, l'autora ens diu en la nota a la segona edició que «l'acció transcorre en 1963». Aquesta segona data està més en consonància amb algunes dades i personatges històrics anomenats en la narració; però la presència i l'edat d'un dels personatges, anomenat Lenin (Josep), és més adequada a l'any 1953.

universitat o la menció expressa dels viatges, per exemple, a Madrid, Santander, Santa Pola, Tabarca o un poblet de la província d'Albacete no tenen altre objectiu més que el d'insinuar-nos l'autèntic espai de la narració.

Si decebedora fou la recerca d'informació sobre Maria Beneyto en la *Història de la Literatura Catalana*, la lectura, amb la mateixa intenció, d'un estudi d'Anne Charlon sobre les novel·les catalanes escrites per dones ho és encara més:

Maria Beneyto [...] també fugí de la problemàtica local, i escrigué alternativament en valencià i en castellà. En *La dona forta* (1967) pinta una sèrie de retrats de dones i veu la lluita feminista des d'un punt totalment crític i conservador. [...] presenta les feministes com a «marimatxos» frustrats i/o histèriques fins que descobreix en la Veritat: la submissió a l'home i el retorn a casa. (112, 193)²

No és fàcil arribar a extrems de major superficialitat; dona tota la impressió de no haver-se llegit la novel·la —ni les narracions de *La gent que viu al món*—, perquè, en una obra plena de cites a peu de pàgina, oblida aquesta autora de mencionar la ciutat i el lloc de publicació de l'obra de Maria Beneyto, en quin moment i en quin context es diuen aquestes paraules i per quin personatge, així com les pàgines que contenen afirmacions tan peregrines. Què vol dir «fugí de la problemàtica local»? Es refereix per ventura a la «localització indeterminada»? o al fet d'haver escrit també en castellà? Contrasta aquesta indescriptible visió amb les ponderades paraules del pròleg de Sanchis Guarner quan parla de Maria Beneyto, «tan poderosament arrelada a la terra i adherida a la seua gent, tan estretament vinculada a la seua circumstància de lloc i temps, quan escrigué en castellà no menys que quan ho fa en llengua materna» (1967: 5). El punt de vista «totalment crític i conservador», endossat a Maria Beneyto per Charlon, ha fet, tanmateix, fortuna o escola. En una altra obra ja mencionada

2 Veure sobre aquest llibre una crítica ben encertada d'Eulàlia Pérez i Vallverdú en la revista *Els Marges*, 43 (1991), pp. 113-115.

abans es parla del filtre «ideològic de base catòlica» i, més endavant, d'un al·legat ideològicament conservador contra les reivindicacions d'emancipació de la dona: condemna l'avortament i aboca al fracàs la *dona forta*, Carme d'Aroca-rena...(Carbó i Simbor: 124 i 125). On trobem o d'on extreuen els autors aquest «filtre ideològic de base catòlica»? Per una altra banda, és que el confessat catolicisme de Claudel, Bernanos, Mauriac o Graham Green, per citar només uns pocs noms insignes, pot invalidar la seua obra literària? En el cas de la narrativa de Maria Beneyto el que es mostra amb evidència meridiana és el seu compromís amb l'evolució dels seus personatges i amb la realitat circumdant. I molt probablement també la seua actitud feminista en el sentit clar i ras de defensa de les dones i de posar-les sovint com a exemple, com escriu en el segon poema de «Tres tiempos o poemas de mi madre»: «Y mujer fuerte, alegre, luchadora, / esgrimiendo la aguja frente al odio / y la injusticia, el hambre, la miseria. / Compañera del grito y del fracaso. / Regazo de la angustia».

En cap moment de la novel·la és «condemna l'avortament», encara que una de les protagonistes, Isabel, insisteix i aconsegueix que Àgata accepte de tenir el fill. Però Isabel no és l'autora de la narració ni els seus actes o pensaments són necessàriament un reflex de la ideologia de Maria Beneyto. La tendència a identificar l'autor amb els seus personatges, com ja va assenyalar Camus, és una de les deixalles del romanticisme vulgar i superficial. Àgata, al contrari, representa l'acceptació de la maternitat sense necessitar ni demanar la intervenció posterior de l'home; una postura també feminista, i progressista —en el sentit ideològic— d'oposició al conservadorisme. És el mateix cas que podem trobar en moltes altres novel·les actuals; en *Una primavera per a Domenico Guarini*, per exemple, la protagonista decideix criar sola el seu fill, renunciant als homes que havia estimat: «No cal que t'esforcis a buscar assentiment o complicitat en cap rostre un gest d'ànim, un signe encoratjador. [...] Ningú. Però ningú no et fa falta, no els necessites. Ets sola. Aquesta és una experiència feta a la mesura de la teva solitud. Intransferible. Cal assumir-la plenament. Només així et sentiràs transformada» (189-190).

També Àgata accepta la maternitat sense subjectar-se a cap home, i és curiós d'observar que les pàgines dedicades a aquest personatge, i al seu amor

d'uns dies d'estiu, òbviament fora del matrimoni, ens mostren significativament, com molt bé ho ha assenyalat Josep Ballester en el seu estudi preliminar, un major grau de poetització, una major compenetració amb la natura. De fet, el tema de la maternitat forma part també d'un dels corrents més vius de la narrativa escrita per dones, íntimament relacionat amb les novel·les conegudes com de conscienciació. És el cas de *Donna in guerra* (1975), de Dacia Maraini, *Lettera a un bambino mai nato* (1975), d'Oriana Fallaci, les novel·les de les narradores franceses Chantal Chawaf o Jeanne Hyvrard, o alguns aspectes de *La casa de los espíritus*, d'Isabel Allende. Però el cas més representatiu és el de l'alemanya Karin Struck en la seua novel·la *Die Mutter* (1975), que relaciona la gestació materna amb l'escriptura literària, fins al punt d'afirmar que la dona que no és mare no pot assolir la plenitud com a escriptora. Per a Struck la maternitat presenta dos aspectes ben delimitats i fins i tot contradictoris: com a destructora de la independència i l'activitat pública de la dona i com a continuadora d'un poder mític, encara que aquest supose més dolor que alegria,³ dos aspectes que en certa manera es mostren també en el cas del personatge Àgata, qui veu la maternitat com a cosa ridícula i destructora:

Em sent com una d'aqueixes estúpides gallines lloques que véiem al meu mas i que em feien riure tant... Les recorde, totes ridícules i cerimonioses, preparant la seua gran labor. (...) Jo no sóc una lloca. Jo no puc estar-me quieteta en el corral dies i dies, covant (...) Jo no aprofite per a això. Mai no he tingut instints maternals (...) No hi veig més que una molèstia innecessària, encaminada a un fi que no desitge ni m'interessa... (Beneyto 1967: 120-121)

És la mateixa molèstia que expressa respecte als seus propis fills una de les protagonistes de la narració curta «Massa depriment». L'altre aspecte asse-

3 Veure CIPLIJASKAITÉ 63 i ss. És curiós de comprovar que per a Kathleen McNerney la novel·la de Maria Beneyto se centra sobretot en la relació mare-fill: «*La dona forta* (The strong woman) depicts a mother-son relationship. Again, the woman lacks sensitivity and tenderness, especially toward her son, who becomes a weak person» (72).

nyalat per Struck, la força mítica i tel·lúrica de la maternitat, apareix bellament delineat uns moments abans de donar a llum:

Amb tot, succeïa quelcom estrany en Àgata. Estrany potser, de tan senzilla. Comprenia que la vida confluïa. Els tendres sers vius, les agrestes forces, la consistència pètria del mineral, estaven allí ajudant, elaborant-li resistència. Pujaven de molt fondo, amb una alegria vivíssima per darrere del dolor, miríades de veus indiscernibles. I ella sabia que eren la seua mare, la mare de sa mare i els milers i milions de dones que foren muntanya fesa des del començament de la llum. (Beneyto 1967: 253)

Lluny d'aquell «al·legat ideològicament conservador», *La dona forta*, com ja s'esdevenia tangencialment en alguns dels contes de *La gent que viu al món*, tracta el tema de la condició de les dones, i ho fa des d'una posició a favor de l'alliberament, tot l'alliberament, sempre relatiu, que aquest país i en aquell temps —i en aquest també— era versemblantment possible. Esperar que l'autora haguera aprofundit més en aquestes idees és completament irreal: l'època i el país no donaven per a més. Amb tot, al lector avisat i sense prejudicis no se li pot escapar l'enorme simpatia que l'autora sent per la lluita dels personatges —és a dir, per la lluita de les dones— amb totes les seues frustracions; en especial, per Àgata o Isabel o Lutxi, la més emancipada de totes, que acaba amb una frase definitiva i plena d'esperança: «decididament, necessite un amor per a aquesta primavera».

A més d'una de les millors novel·les valencianes escrites en els llargs anys de la postguerra, *La dona forta* és també una novel·la d'autodescobriment i conscienciació; una conscienciació no radical de la condició i el paper de les dones que l'autora defineix clarament en la nota a la segona edició: «Home i dona en peu d'igualtat, però complementant-se; no arrogant-se l'un ni l'altre el protagonisme de l'espècie, sinó, senzillament, formant aqueix utòpic ésser total en què consisteix, o hauria de consistir, la parella humana» (1990: 42).

No podia ser d'una altra manera en una autora que, ja en l'any 1952, s'expressava, mitjançant la creació poètica, en termes molt semblants; sobretot

en alguns dels poemes més contundents i definitius de *Eva en el tiempo*, com «La penitente»: «Hondamente mujer, estoy mirando/ y en la múltiple carne sollozando». O en «La peregrina»: «Mujer que soy, mujer profundamente/ maldecida por Dios desde el vivir primero,/ dejaré la obsesión de los caminos/ cuando Eva en mi pida perdón al alba/ y vuelva a serme la mujer discreta,/ llamada y sedentaria, junto al fuego/ y la ventana eterna» (1976: 60, 63).

La consideració de Maria Beneyto com a escriptora s'ha reactivat positivament en els darrers anys. Maria Lacueva Lorenz amb *Les dones fortes. La narrativa valenciana sota el franquisme* (2019) destaca sobretot la construcció i el valor de la novel·la *La dona forta*, així com la seua innegable originalitat amb un protagonisme col·lectiu representat per cinc dones d'aquell «club feminista», que vénen a mostrar, des de perspectives diferents, els problemes socials i la situació de la dona en la postguerra. Pel que fa al títol, *La dona forta*, no hi ha cap mena de dubte sobre el seu evident origen bíblic, concretament del llibre dels *Proverbis* (31, 10-31), i Lacueva l'ha sabut relacionar de manera encertada amb el poema «L'engany» de *Ratlles a l'aire*: «Jo soc la dona forta de la Santa Escriptura,/ (Mai no hi hagué més feble, més humil criatura)». Sí, pràcticament des dels primers escrits Maria Beneyto, com molts altres escriptors, té ben presents les històries, els versos o els temes relacionats amb les llegendes bíbliques; entre altres raons perquè continuen vigents en la ideologia i cultura occidentals, en la nostra vida quotidiana. Podríem citar, per exemple, la referència a la dona de Lot en «Mujer de sal», de *Criatura múltiple* (1954), premi València de Poesia 1953: «Sin embargo aquí estoy, mujer de sal,/ que no sale a luchar por la belleza,/ mujer indòcil, loca, desigual,/ que vuelve hacia la vida la cabeza» (1976: 75). O encara més, tot un llibre inspirat per la figura bíblica d'Eva, *Eva en el tiempo* (1952). Tornant al títol de la seua novel·la, potser paga la pena recordar, com a simple possibilitat o curiositat, alguns versos del poema de Gabriela Mistral, «La mujer fuerte», poema publicat a Nova York el 1922, inclòs en el poemari *Desolación*. L'any 1945 Gabriela Mistral va obtenir el premi Nobel de Literatura, quan començava a escriure la jove Maria Beneyto. Cal tenir en compte a més a més que entre les escriptores sud-americanes la

poeta xilena era una de les seues preferides, tal com ho manifesta en una carta a Mónica Jato del 31 de març del 2006:

No me disgustaba Juana pero tampoco tanto como [...] para seguirle los pasos, y de las poetisas de allí que tan de moda estaban por entonces, sólo me decidí por la Mistral y la Alfonsina Storni, aunque ya te digo, sin tratar de seguirlas. (2014)

Ara, després de rellegir una bona part de la seua literatura, torne a tenir la impressió que ni els valencians ni la nostra societat literària en general no hem sabut reconèixer amb totes les implicacions els mèrits d'aquesta escriptora forta. Els seus més de cinquanta anys de dedicació a la literatura, ens revelen una voluntat decidida i irreductible i una aportació insòlita, potser no suficientment valorada encara en el panorama de les nostres lletres. Tant en les seues narracions com en la novel·la *La dona forta* i en la major part de la seua poesia, en castellà i en català, Maria Beneyto ens mostra un clar i decidit procés de conscienciació i autoafirmació com a dona, un feminisme molt avançat per a aquells anys, equiparable en alguns aspectes al de Maria Aurèlia Capmany al Principat i, en general, a algunes característiques de poetes com Àngela Figuera Aymerich, Carmen Conde o Angelina Gatell.

Bibliografia

- ALBI, J. (1979): *Antología 79, Poética*, València.
- AUB, M. (1971): *La gallina ciega*, México, Joaquín Mortiz.
- BADOSA, E. (1953): «*La promesa*, por Maria Beneyto», *El Noticiero Universal*, Barcelona, 18 març.
- BALLESTER, J. (1990): «Introducció», a Maria Beneyto, *La dona forta*, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 7-40.
- BENEYTO, M. (1966): *La gent que viu al món*, València, L'Estel.
- (1967): *La dona forta*, pròleg de M. Sanchis Guarner, València, Senent.
- (1990): *La dona forta*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- (1976): *Poesía. 1947-1964*, Barcelona, Plaza & Janés, pp. 184-185.

- CAMUS, A. (1966): *L'home revoltat*, trad de J. Fuster i J. Palacios, Barcelona, Vergara.
- CARBÓ, F. i V. SIMBOR (1993): *La recuperació literària en la postguerra valenciana (1939-1972)*, València, Institut Universitari de Filologia Valenciana.
- CHARLON, A. (1990): *La condició de la dona en la narrativa femenina catalana (1900-1983)*, Barcelona, Edicions 62.
- CIPLIJAUSKAITĖ, B. (1988): *La novela femenina contemporánea (1970-1985). Hacia una tipología de la narración en primera persona*, Barcelona, Anthropos.
- DE LUIS, L. (1965): *Antología de poesía social (1939-1964)*, Madrid, Alfaguara.
- DE RIQUER, M., A. COMAS, J. MOLAS (1987): *Història de la Literatura Catalana*, vol. 10, Barcelona, Ariel.
- GALA, C. (ed.) i M. JATO (guest ed.) (2014): «Maria Beneyto: En defensa de la poesia», *Cuadernos de ALDEEU*, 26, <http://aldeeu.org/cuadernos/index.php/CALDEEU/issue/view/48/showToc>
- LACUEVA I LORENZ, M. (2019): *Les dones fortes. La narrativa valenciana de postguerra*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- MCNERNEY, K. & ENRIQUEZ, C. (ed.) (1995): *Double Minorities of Spain: A Bio-Bibliographic Guide to Women Writers of the Catalan, Galician, and Basque Countries*, Salamanca, New York, Modern Language Association of America.
- PÉREZ-MONTANER, J. (1995): «Tres notes sobre el conte valencià, 1939-1995», introducció a *Noves narracions extraordinàries. Setze autors Valencians*, València, Rotgle Edicions.
- RIERA, C. (1981): *Una primavera per a Domenico Guarini*, Barcelona, Edicions 62.
- VENTURA, V. (1961): «El escritor ante su pueblo», *Hoja del Lunes*, València, 21 d'agost.